

examenbundel.nl

NIEUW
Sluit volledig aan
op het examen-
programma

samen gevat }

vmbo-gt / mavo

Geschiedenis

ThiemeMeulenhoff

#

**examen
bundel**>

Slim leren, zeker slagen

#

**BESTEL
MET
STAPEL-
KORTING!**

#

Slim leren, zeker slagen met Examenbundel!

Oefenopgaven, samenvattingen, woordjes,
examentips en inspiratie: op examenbundel.nl
vind je alles om je optimaal voor te bereiden
op je examens.

#ikgazekerslagen #geenexamenstress examenbundel.nl

#

www.examenbundel.nl

samen gevat }

vmbo gt / mavo **geschiedenis**
Ed Arnold
Ruud Serieese

#geenexamenstress
mijn.examenbundel.nl
Gratis oefenen en
alle belangrijke exameninfo

Colofon

Auteurs

Ed Arnold, Ruud Serieese

Vormgeving

Criterium Arnhem

Technische tekeningen

Tiekstra Media, Groningen
EMK cartografie, www.emk.nl

Opmaak

Crius Group, Hulshout
(België)

Omslagfoto

© iStock / Getty Images Plus
/ Janice Chen

Over ThiemeMeulenhoff

ThiemeMeulenhoff ontwikkelt slimme flexibele leeroplossingen met een persoonlijke aanpak. Voor elk niveau en elke manier van leren. Want niemand is hetzelfde.

We combineren onze kennis van content, leerontwerp en technologie, met onze energie voor vernieuwing. Om met en voor onderwijsprofessionals grenzen te verleggen. Zo zijn we samen de motor voor verandering in het primair, voortgezet en beroepsonderwijs.

Samen leren vernieuwen.

www.thiememeulenhoff.nl

ISBN 978 90 06 90365 2
Tweede druk, eerste oplage, 2024

© ThiemeMeulenhoff, Amersfoort, 2024

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 23 augustus 1985, Stbl. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie (PRO), Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp (www.stichting-pro.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet) dient men zich tot de uitgever te wenden. Voor meer informatie over het gebruik van muziek, film en het maken van kopieën in het onderwijs zie www.auteursrechtenonderwijs.nl.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de auteursrechten te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Deze uitgave is volledig CO₂-neutraal geproduceerd.

Het voor deze uitgave gebruikte papier is voorzien van het FSC®-keurmerk. Dit betekent dat de bosbouw op een verantwoorde wijze heeft plaatsgevonden.

Voorwoord

Beste examenkandidaat,

Voor je ligt SAMENGEVAT, aangepast aan de exameneisen die vanaf 2024 van kracht zijn.

In dit boek vind je de leerstof voor het centraal examen van vmbo gt / mavo geschiedenis kort en systematisch weergegeven. Deze samenvatting stelt je in staat om in korte tijd grote hoeveelheden stof te herhalen en te overzien. Hoofd- en bijzaken worden onderscheiden, waardoor je inzicht krijgt in de grote lijn van de stof en in de samenhang tussen de verschillende onderwerpen.

Met SAMENGEVAT bereid je je zelfstandig voor op het examen. De onderwerpen voor het centraal examen geschiedenis die hierin zijn opgenomen, bevatten veel basisstof die ook in schoolexamens aan de orde komt.

Gecombineerd met de EXAMENBUNDEL vmbo gt / mavo geschiedenis vormt deze SAMENGEVAT de beste voorbereiding op je examen. De theorie vind je in SAMENGEVAT en je oefent met de opgaven uit de EXAMENBUNDEL!

SAMENGEVAT en EXAMENBUNDEL zijn naast elke methode te gebruiken.

Heb je opmerkingen? Meld het ons via vo@thiememeulenhoff.nl.

Amersfoort, januari 2024

Hoe werk je met deze Samengevat?

Dit boekje bevat alle leerstof die je voor het landelijk Centraal Examen (CE) moet kennen. Aan de basis van deze Samengevat staat de *Syllabus Geschiedenis en Staatsinrichting GT*.

De examenstof omvat de periode 1848 - heden. De hierin opgenomen onderdelen, staatsinrichting van Nederland, geschiedenis van Nederland en van Europa (en de wereld), worden in twee delen behandeld.

Deel 1 Staatsinrichting van Nederland

Deel 1 van deze Samengevat is een introductie op de staatsinrichting van Nederland (en de wereld). Dit is een belangrijk onderdeel om het functioneren van politieke systemen in de periode vanaf 1848 te kunnen begrijpen.

Deel 2 Historisch overzicht 1848 - heden

Deel 2 is het historisch overzicht over de periode 1848 - heden. Het eerste hoofdstuk 1848 - 1914 gaat over de geschiedenis en staatsinrichting van Nederland. De vijf hoofdstukken die daarop volgen gaan over de geschiedenis van Europa (en de wereld) over de periode 1914 - heden, met daarin uitgebreide aandacht voor de geschiedenis van Nederland.

Aan het eind van elk hoofdstuk staan nog eens alle verplichte jaartallen en personen die elke examenkandidaat moet kennen.

Centraal Examen

De vragen over de staatsinrichting en het historisch overzicht over de periode 1848 - heden zijn over zes hoofdstukken verdeeld. Zie voor de indeling van de hoofdstukken de inhoud op de volgende pagina. De vragen op het Centraal Examen staan, zoals gebruikelijk, in chronologische volgorde, dus van vroeger tot heden.

Veel succes bij het voorbereiden van je Centraal Examen Geschiedenis!

Inhoud

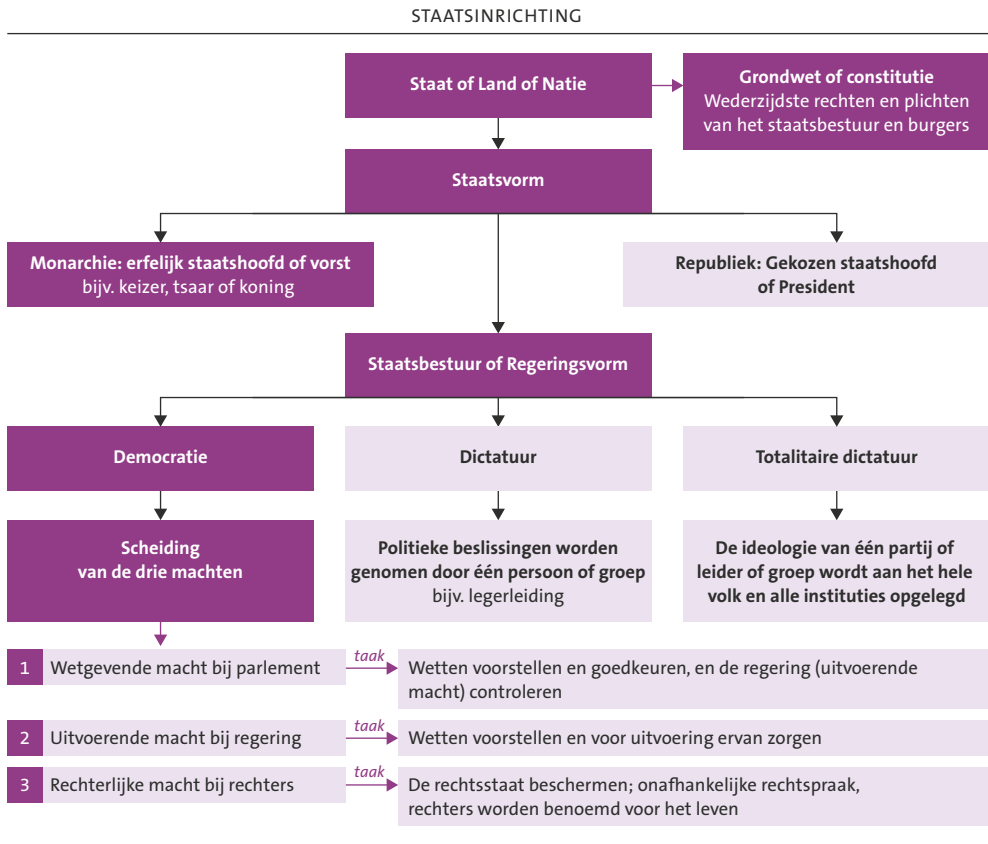
Deel 1	Staatsinrichting van Nederland	7
Deel 2	Historisch overzicht	15
1	Nederland (1848-1914)	16
2	De Eerste Wereldoorlog (1914-1918)	28
3	Het interbellum (1918-1939)	36
4	De Tweede Wereldoorlog (1939-1945)	55
5	Europa en de wereld (1945-1989)	70
6	De nieuwe wereldorde (vanaf 1990)	90
	Chronologisch overzicht van alle verplichte jaartallen en gebeurtenissen	97
	Overzicht van alle personen die je moet kennen	101
	Register	102

Deel 1 Staatsinrichting van Nederland

Staatsinrichting, algemene inleiding

Onderstaand schema is een overzicht van de soorten staatsinrichting van bijna alle landen.

 is de staatsinrichting in Nederland

Kenmerken van de Nederlandse staatsinrichting

Het Koninkrijk der Nederlanden is een (erfelijke) monarchie met een koning(in) als staatshoofd.

De rechten en plichten van het staatsbestuur en het volk zijn vastgelegd in de grondwet / constitutie (= regeling van het staatsbestuur). De Nederlandse grondwet bestaat ruim 200 jaar. De inhoud ervan is verschillende keren herzien en aangevuld.

Artikel 1 van de Grondwet:

‘Allen die zich in Nederland bevinden, orden in gelijke gevallen gelijk behandeld. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht, handicap, seksuele gerichtheid of op welke grond dan ook, is niet toegestaan.’

Bron: de Nederlandse grondwet

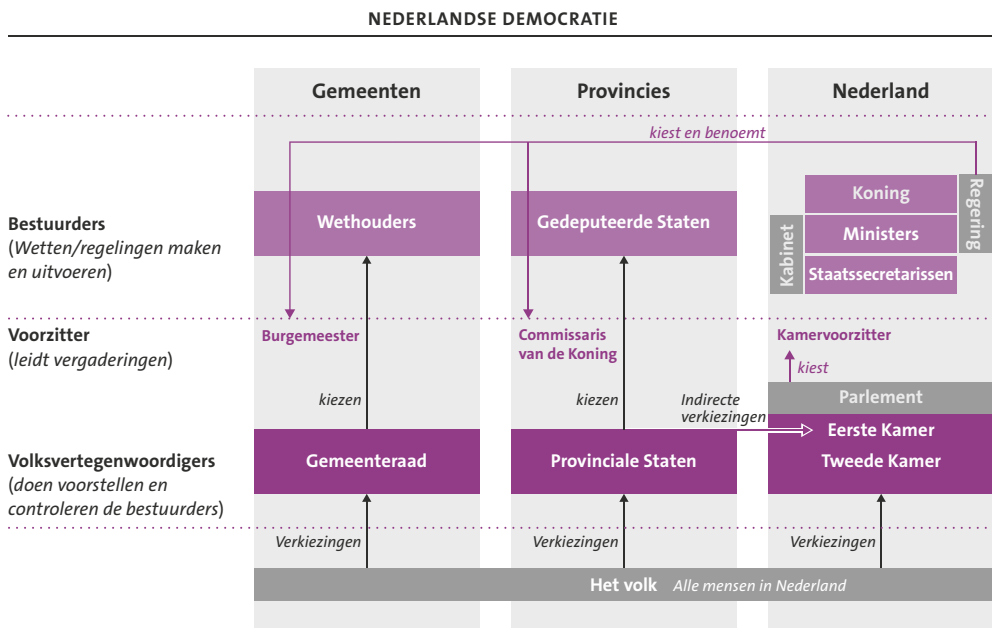
Dankzij Artikel 1 weet iedereen die in Nederland woont of daar tijdelijk verblijft, dat discriminatie op vrijwel alle belangrijke gebieden verboden en strafbaar is.

De staatsmacht is in drie delen gescheiden: wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht.

- REDEN** De drie machten moeten elkaar in evenwicht houden, zodat geen enkele macht oppermachtig kan worden.
1. De wetgevende macht is in handen van de volksvertegenwoordiging = parlement = Staten-Generaal = Eerste en Tweede Kamer.
 2. De uitvoerende macht is in handen van de regering = koning en ministers.
Het kabinet = de ministers en staatssecretarissen, onder leiding van de minister-president (= premier), is verantwoordelijk voor de uitvoering van het bestuur van het land.
 3. De rechterlijke macht is in handen van onafhankelijke rechters.

CONCLUSIE Nederland is een (indirecte) democratie: het volk (= demos) regeert door middel van volksvertegenwoordigers in de Tweede Kamer. De Tweede Kamer is verantwoordelijk voor het kiezen van het kabinet en de volksvertegenwoordiging heeft de wetgevende macht in handen.

Verkiezingen in Nederland

De kabinetsformatie

In het schema kun je stap voor stap zien hoe tegenwoordig na verkiezingen voor de Tweede Kamer een kabinet wordt gevormd.

KABINETSFORMATIE

- **Tweede Kamerverkiezingen**
▼ *uitslag*
 - **Nieuwe Tweede Kamerleden**
▼ *kiezen*
 - **Informateur of verkenner**
▼
 - **Overleg met fractieleiders van politieke partijen over mogelijke samenwerking**
▼
 - **Tweede Kamer**
▼ *kiest*
 - **Formateur** (*die wordt meestal later de minister-president*)
▼
 - **Overleg met de leiders van de partijen die samen willen gaan regeren** (= coalitiepartijen) **over een politiek programma en de afspraken voor de komende vier jaar** (= regeerakkoord)
▼
 - **Overleg over het kiezen van de ministers**
▼
 - **Goedkeuring van het kabinet en het regeerakkoord door een meerderheid van de Tweede Kamer**
▼
 - **Koning benoemt en beëdigt de ministers**
▼
 - **Officiële foto van de nieuwe regering op de trappen van paleis Huis ten Bosch**
-

Partijen in de Tweede Kamer die het nieuwe kabinet niet of maar voor een deel steunen, noemen we oppositiepartijen. De oppositie heeft liever een ander kabinet en een ander regeerakkoord. Coalitiepartijen zullen het kabinetsbeleid eerder steunen dan afkeuren.

De eed of belofte

Leden van de Tweede Kamer leggen bij hun aantreden een eed of belofte af, die als volgt luidt: 'Ik zweer (verklaar) dat ik, om tot lid van de Staten-Generaal te worden benoemd, rechtstreeks noch middellijk, onder welke naam of welk voorwendsel ook, enige gift of gunst heb gegeven of beloofd. Ik zweer (verklaar en beloof), dat ik, om iets in dit ambt te doen of te laten, rechtstreeks noch middellijk enige belofte heb aangenomen of zal aannemen. Ik zweer (beloof) trouw aan de Koning, aan het Statuut voor het Koninkrijk en aan de Grondwet. Ik zweer (beloof) dat ik de plichten die mijn ambt oplegt getrouw zal vervullen.'

De rechten en bevoegdheden van de Tweede en Eerste Kamer

De volksvertegenwoordiging heeft zowel een wetgevende als een controlerende taak. Daarvoor hebben de Kamerleden een aantal rechten of bevoegdheden.

Recht van initiatief	de Kamer mag een wetsvoorstel indienen
Recht van amendement	de Kamer mag een wetsvoorstel veranderen of aanpassen
Recht van budget	de Kamer mag instemmen met of oneens zijn met de regeringsbegroting
Recht van enquête	de Kamer mag zelf een onderzoek instellen naar hoe regeringsbeleid verliep
Recht van interpellatie	een Kamerlid mag een debat aanvragen met een lid van het kabinet
Recht van vragen	een kamerlid mag een lid van de regering schriftelijk of mondeling bevragen

Rechten	Eerste Kamer	Tweede Kamer	Taak
Recht van initiatief		✓	WETGEVENDE TAAK
Recht van amendement		✓	
Recht van budget = begroting	✓	✓	CONTROLLERENDE TAAK
Recht van enquête	✓	✓	
Recht van interpellatie	✓	✓	
Recht van vragen	✓	✓	

Het schema maakt duidelijk dat de Tweede Kamer meer rechten heeft dan de Eerste Kamer.

REDEN De Tweede Kamer is de directe volksvertegenwoordiging in de Nederlandse staatsinrichting.

De vergaderingen van de Tweede Kamer zijn openbaar. Je kunt die bijwonen op de publieke tribune of volgen via tv en sociale media.

Van wetsvoorstel tot wet

In onderstaand schema zie je hoe een wet stap voor stap tot stand komt.

Rechten en plichten van de Nederlanders

In de Nederlandse grondwet staan de rechten en de plichten van het staatsbestuur en het volk. De grondwet is de basis voor de Nederlandse rechtsstaat en de wetten van het land.

Plichten in de grondwet zijn bijvoorbeeld: leerplicht en belastingplicht.

De **rechten** voor de burgers van Nederland zijn in verschillende perioden van de geschiedenis opgenomen in de grondwet.

De klassieke grondrechten (19e eeuw) als bescherming tegen de overheid:

- vrijheid van godsdienst
- vrijheid van meningsuiting
- vrijheid van drukpers
- vrijheid van vereniging en vergadering
- vrijheid van onderwijs

De sociale grondrechten (20e eeuw) als bescherming door de overheid:

- recht op bestaanszekerheid
- recht op onderwijs
- recht op gezondheidszorg
- recht op woongelegenheid
- recht op bewoonbaarheid van het land
- recht op werk
- recht op rechtsbijstand

Soms komen bepaalde grondrechten met elkaar in botsing; er bestaat vrijheid van vereniging, maar je mag niet een vereniging oprichten die strafbare feiten gaat plegen. Een burger die denkt dat een maatregel of wet in strijd is met de grondwet kan aan een rechter vragen om die maatregel te beoordelen. De rechter kan die wet of maatregel verbieden of de wetgever opdragen de wet te veranderen.

Referendum: in Nederland kan op nationaal, provinciaal of gemeentelijk niveau aan de kiezers gevraagd worden hun mening te geven over een bepaalde kwestie. De uitslag van zo'n volksraadpleging of referendum is niet bindend, maar kan politici wel helpen een goede beslissing te nemen.

Deel 2 Historisch overzicht

- 1 **Nederland (1848-1914)**
- 2 **De Eerste Wereldoorlog (1914-1918)**
- 3 **Het Interbellum (1918-1939)**
- 4 **De Tweede Wereldoorlog (1939-1945)**
- 5 **Europa en de wereld (1945-1989)**
- 6 **De nieuwe wereldorde (vanaf 1900)**

1 Nederland (1848-1914)

In de negentiende eeuw verandert er heel veel in Europa. Deze *kenmerkende veranderingen* vinden plaats op economisch, politiek en sociaal-maatschappelijk gebied.

1. **Economisch:** de industriële revolutie verspreidt zich vanuit Engeland over de westerse wereld en zorgt voor grote, blijvende veranderingen.

Voor de industriële revolutie	Na de industriële revolutie
handwerk	machinearbeid
thuiswerk	fabrieksarbeid
nijverheid	industrie
kleinschalig	grootschalig
productie voor lokale markt	productie voor (inter)nationale markt
kolonialisme	modern imperialisme
agrarisch-stedelijke samenleving	industriële samenleving

De industrialisatie heeft grote invloed op:

- a de **landbouw**: machines doen steeds meer werk dat door landarbeiders werd gedaan. Overbodig geworden landarbeiders trekken naar de stad op zoek naar werk in de fabrieken.

GEVOLG

- b het **transport**: fabrikanten en handelaren willen snellere verbindingen voor de toegenomen productie.

GEVOLG

De komst van stoomschepen en stoomtreinen en de aanleg van vele kanalen en duizenden kilometers spoorbaan.

- c de **behoefte aan grondstoffen** (vooral kolen en ijzer) en **afzetmarkten**.

GEVOLG

Modern imperialisme:

- Europese regeringen zetten de bevolking in hun koloniën onder zware druk om meer te produceren en meer grondstoffen te leveren voor de Europese industrie.
- Europese landen gaan op zoek naar nieuwe koloniale gebieden in Azië en Afrika om grondstoffen te delven. Zij zien de koloniën als plaatsen waar zij de Europese industrieproducten kunnen verkopen (afzetmarkten).

Het modern imperialisme en de jacht op koloniën hebben grote gevolgen voor heel Afrika.

Het hele continent komt in handen komt Europese mogendheden. Alleen Mauritanië en Ethiopië (wit op de kaart) blijven onafhankelijk.

2. **Politiek:** de Europese burgers (zowel mannen als vrouwen) eisen meer invloed op de politieke beslissingen in hun land. In het revolutiejaar 1848 vinden opstanden plaats in verschillende Europese steden. Die leiden ertoe dat de liberale burgerij grote politieke invloed krijgt. Liberale grondwetten maken een eind aan de standenmaatschappij. In de negentiende eeuw wil het (klassieke) liberalisme vrijheid voor het individu, maar vindt het gemeenschappelijk belang van het volk ook heel belangrijk.
3. **Sociaal-maatschappelijk:** verschillende groepen, zoals vrouwen en arbeiders, eisen meer invloed en gelijke rechten. Sterke opkomst van emancipatiebewegingen in Europa.

De gevolgen van deze veranderingen in Nederland

In Nederland vinden deze veranderingen ook plaats. Maar ze gebeuren in een iets andere volgorde.

I Politiek

GEVOLG Staatshoofd koning Willem II was onder de indruk van de revolutiedreiging in verschillende Europese landen. Uit angst voor een volksofstand in Nederland gaf hij de liberale politicus Rudolf Thorbecke opdracht om de bestaande grondwet te herzien. De voorstellen van Thorbecke zorgden voor een grondwet waarin de opvattingen van de liberalen duidelijk naar voren kwamen:

- een zo groot mogelijke vrijheid voor burgers;
- gelijke rechten voor burgers;
- meer politieke invloed voor (alleen rijke, mannelijke) burgers.

GEVOLG De ingrijpende grondwetsherziening van 1848.

Veranderingen:

- 1 Minder macht voor de koning.
- 2 Meer macht voor het parlement: begin van de parlementaire democratie.
- 3 Onschendbaarheid van de koning: niet koning, maar de ministers zijn voortaan verantwoordig schuldig aan het parlement = ministeriële verantwoordelijkheid.
- 4 De regering kreeg het recht de Tweede Kamer te ontbinden (= Kamerleden naar huis te sturen), wanneer de ministers een meningsverschil hadden met de Tweede Kamer. Door verkiezingen voor een nieuwe Tweede Kamer konden de kiezers laten weten wie zij dachten dat er gelijk had in dat meningsverschil: de regering of de Tweede Kamer.
- 5 Meer rechten voor het parlement:
 - a De Tweede Kamer kreeg het recht van amendement, het recht van enquête en het recht van interpellatie.
 - b De Eerste Kamer kreeg het recht van interpellatie en het recht van enquête.

6 Meer grondrechten voor de burgers om hen te beschermen tegen de overheid:

- a Recht van vereniging en vergadering.
- b Vrijheid van onderwijs.

Samen met de al eerder verkregen grondrechten vrijheid van godsdienst, vrijheid van meningsuiting en vrijheid van drukpers noemen we dit de klassieke grondrechten.

7 Meer democratie:

- a Er komen rechtstreekse = directe verkiezingen op lokaal (gemeenteraad) en landelijk niveau (Tweede Kamer).
- b De leden van de Eerste Kamer worden voortaan gekozen door de leden van de Provinciale Staten = indirecte verkiezingen. Vóór 1848 werden de leden van de Eerste Kamer door de koning benoemd.
- c Uitbreiding van het kiesrecht: invoering van het censuskiesrecht voor mannen. Census = een lijst van mensen die belasting betalen. Alle Nederlandse mannen vanaf 23 jaar, die voldoende belasting betaalden (je moest een bepaald bedrag aan belasting betalen), mochten stemmen. Ruim 10% van de mannen boven de 23 jaar haalde deze grens.

II Economisch

VERANDERING

In de tweede helft van de negentiende eeuw begint de industrialisatie van Nederland op gang te komen.

GEVOLG

Veranderingen op sociaaleconomisch gebied:

- 1 Door de mechanisatie in de landbouw treedt verstedelijking op: mensen trekken van het platteland naar de stad. Zij hopen werk te vinden in de nieuwe fabrieken.

GEVOLG

Woningnood leidt tot grote problemen in de snel groeiende steden. Er ontstaan krottenwijken, waar veel mensen in grote armoede leven. Daar breken regelmatig besmettelijke ziektes uit, zoals cholera.

- 2 Fabrikanten proberen zo veel mogelijk winst te behalen. Daarom, maar ook als gevolg van de felle onderlinge concurrentie, willen zij zo goedkoop mogelijk aan arbeidskrachten komen.

GEVOLG

Ze nemen daarom kinderen en vrouwen aan in de fabrieken (die zij heel slecht betalen). Zij eisen heel lange werkdagen (10-12 uur). Vaak zijn de fabrieken erg gevaarlijk en onhygiënisch.

GEVOLG

Er komt in de maatschappij steeds meer discussie over alle maatschappelijke problemen = 'de sociale kwestie'.

CONTINUÏTEIT

Fabrikanten, handelaren, de kerkelijke en de politieke leiders wilden lange tijd niets aan de sociale kwestie doen.

REDEN

Zij hadden de overtuiging dat het probleem zich vanzelf zou oplossen.

Liberalen hadden in de negentiende eeuw in veel landen de politieke macht in handen. Veel liberalen behoorden tot de hoge burgerij. Zij geloofden dat de economie en de samenleving het best functioneren wanneer er een zo groot mogelijke vrijheid voor de

burgers is. Zij wilden ook liever niet dat de overheid/regering zou ingrijpen in de economie.

GEVOLG Sociale wetgeving die vooral armere burgers helpt, kwam daardoor traag op gang.

„U hebt gelijk, mijnheer Asberse, ik hoer niet in de fabriek. Maar als ik thuis blijf en niet verdienen kan, mag ik dan mijn kinderen bij U te eten sturen?“

Vooral veel katholieke en protestantse burgers vonden dat vrouwen met jonge kinderen niet in de fabriek moesten werken. Vaak hadden zij geen keus, zoals blijkt uit deze prent.

III Sociaal-maatschappelijk

VERANDERING

Heel geleidelijk werd liefdadigheid vervangen door sociale wetten.

- 1 **Armenwet.** Het parlement vond dat de kerk arme mensen moest blijven helpen = liefdadigheid. Gemeenten mochten alleen de armen helpen die tot geen enkele kerk behoorden.
- 2 Het **Kinderwetje** van het liberale kamerlid Van Houten was de eerste echte sociale wet in Nederland (1874). Inhoud: kinderen onder de 12 jaar mochten niet meer in fabrieken werken, maar nog wel op de boerderij of in de huishouding.
- 3 **Ongevallenwet:** Deze wet bepaalde dat de fabrikant een deel van het loon moest doorbetalen wanneer iemand niet meer kon werken als gevolg van een bedrijfsongeval. Het was de eerste vorm van sociale verzekering.
- 4 **Woningwet.** Honderdduizenden mensen woonden rond 1900 in heel slechte omstandigheden in krotten. In de negentiende eeuw vonden de regeringen dat het niet hun taak was hier iets aan te doen. In de Woningwet stond een heel aantal voorschriften en regels om de kwaliteit van bestaande en nieuwe woningen te verbeteren.

Politieke conflicten tussen de regering van koning Willem III en het parlement

In de jaren 1866-1867 speelde in het Nederlandse parlement de **Luxemburgse kwestie**. Koning Willem III en zijn ministers kwamen verschillende keren in botsing met de Tweede Kamer.

- ORZAAK** **1866:** Koning Willem III keurt het ontslag van een minister goed, die vervolgens door de regering wordt benoemd tot gouverneur-generaal (hoogste vertegenwoordiger van de regering) van Nederlands-Indië. Dit gebeurt zonder overleg met het parlement.
- GEVOLG** De meerderheid van de Tweede Kamer keurt het ontslag van de minister af in een motie (= een uitspraak van de Kamer). Daarna vervalt zijn benoeming tot gouverneur-generaal.
- REDEN** De meerderheid van de Tweede Kamer vindt dat ministers verantwoording moeten afleggen aan het parlement. Het parlement heeft het recht om het beleid van een minister wel of niet goed te keuren.
- GEVOLG** Het kabinet en de koning vinden van niet, want in het verleden legden ministers altijd verantwoording af aan de koning. De regering is daarom boos over de motie die de Tweede Kamer heeft aangenomen.
- GEVOLG** De koning is boos en eist dat de regering de Tweede Kamer ontbindt. Dat gebeurt.
- GEVOLG** Nieuwe verkiezingen voor de Tweede Kamer.

1867: De nieuwgekozen liberale meerderheid in de Tweede Kamer keurt de begroting van de minister van Buitenlandse Zaken af omdat zij ontevreden is over het buitenlands beleid van de regering in 'de kwestie Luxemburg'. De liberalen in de Tweede Kamer zijn boos, omdat koning Willem III en zijn minister van Buitenlandse Zaken op eigen houtje hebben onderhandeld met Frankrijk over de verkoop van Luxemburg. De regering zou in ruil voor het bezit van Luxemburg de steun van Frankrijk krijgen in een eventuele oorlog met Pruisen. De Nederlandse regering had op dat moment met Pruisen een conflict. De Tweede Kamer vindt dat de regering, door dit eigenmachtige optreden, de neutraliteit van Nederland in gevaar heeft gebracht.

- GEVOLG** Er was dus een grondwettelijk conflict, want het kabinet, gesteund door de koning, wilde gewoon doorgaan met regeren. De Tweede Kamer wilde, door de buitenlandse begroting af te keuren, dat het kabinet ontslag nam.
- GEVOLG** Koning Willem III vond dat hij als groothertog en staatshoofd van Luxemburg de verkoop van Luxemburg buiten het parlement om kon regelen. Hij vond dat het parlement zich er niet mee moest bemoeien en weigerde daarom de minister van Buitenlandse Zaken te ontslaan. Koning Willem III stuurde opnieuw de Tweede Kamer naar huis.
- GEVOLG** Weer kwamen er nieuwe verkiezingen voor de Tweede Kamer.
- GEVOLG** De nieuwgekozen Tweede Kamerleden gaven de strijd niet op. Met een motie keurden zij de ontbinding van de Tweede Kamer door de koning af. De nieuwe Tweede Kamer keurde ook weer de begroting van de minister van Buitenlandse Zaken af.

GEVOLG De ministers van het kabinet dienden daarop hun ontslag in bij koning Willem III. Deze keer accepteerde de koning het ontslag van de ministers wel. Er kwam een nieuw kabinet, dat werd goedgekeurd door de Tweede Kamer.

Conclusie na de Luxemburgse kwestie

De botsingen tussen parlement en regering maakten duidelijk dat geen enkel kabinet meer zonder de steun van een meerderheid van de Tweede Kamer kon blijven regeren. Willem III en ook de volgende staatshoofden van Nederland begrijpen dat zij zich hierbij moeten neerleggen.

GEVOLG Na de Luxemburgse kwestie kan Nederland met recht een ‘constitutionele monarchie met een parlementair stelsel’ worden genoemd. Zo had Thorbecke het al bedoeld in de grondwet van 1848.

Emancipatiebewegingen en nieuwe politiek-maatschappelijke stromingen

In de tweede helft van de negentiende eeuw kreeg in veel Europese staten de liberale burgerij meer invloed. De toegenomen vrijheid en de uitbreiding van het aantal grondrechten zorgden ervoor dat steeds meer groepen opkwamen voor gelijke politieke en maatschappelijke rechten.

GEVOLG A Emancipatiebewegingen kwamen op van:

1. arbeiders; zij organiseerden zich in vakverenigingen en later politieke partijen.
2. vrouwen; zij organiseerden zich in verenigingen die strenden voor kiesrecht voor vrouwen en voor toegang tot onderwijs voor vrouwen.

Afbeelding van het vaandel van de oudste vakbond van Nederland. In een vakbond werken alle plaatselijke vakverenigingen samen op landelijk niveau om sterker te staan tegenover de werkgevers.

GEVOLG B De opkomst van politiek-maatschappelijke stromingen:

1 het **liberalisme**.

Doel: een samenleving met een zo groot mogelijke individuele vrijheid op politiek, economisch, sociaal en cultureel gebied. Liberalen willen dat de overheid zich zo weinig mogelijk bemoeit met de maatschappij.

2 het **socialisme**.

Doel: een rechtvaardige samenleving met een zo groot mogelijke gelijkheid voor alle mensen op aarde. De socialisten kwamen vooral op voor de arbeiders. De overheid moet zich actief bemoeien met de maatschappij om meer gelijkheid voor de burgers mogelijk te maken. Daarvoor kan de overheid bijvoorbeeld nieuwe wetten maken.

3 het **feminisme**.

Doel: gelijke rechten voor mannen en vrouwen.

4 het **confessionalisme**.

Doel: een christelijke samenleving, waarin protestanten en katholieken zich, los van elkaar, zo goed mogelijk kunnen ontwikkelen.

Emancipatiebewegingen en nieuwe politiek-maatschappelijke stromingen in Nederland

De liberale grondwetsherziening van 1848 maakte een eind aan de overheersende invloed van de protestantse Nederlandse Hervormde Kerk (calvinisten). Dat had verschillende gevolgen:

GEVOLG 1 De protestanten reageerden hierop met de oprichting van organisaties speciaal voor protestanten: eigen scholen, kranten, vakbonden, sportverenigingen en politieke partijen.

GEVOLG De protestanten richtten in 1879 de eerste politieke partij in Nederland op: de Anti-Revolutionaire Partij (ARP). Een van de oprichters was dominee en journalist Abraham Kuyper, die vooral opkwam voor de zogeheten 'kleine luyden' = protestantse burgers van eenvoudige afkomst.

GEVOLG 2 Opkomst van de emancipatiebeweging van de katholieken.

GEVOLG Katholieken richtten nu ook eigen scholen, kranten, verenigingen en later bovendien een eigen politieke partij op: de Rooms-Katholieke Staatspartij (RKSP). Politiek leider: priester Herman Schaepman.

GEVOLG Beide confessionele groepen en partijen van protestanten en katholieken kregen vanaf eind negentiende eeuw steeds meer invloed in Nederland op de politiek en in de maatschappij. Het christelijk denken kwam hierdoor steeds duidelijker naar voren in de Nederlandse wetten.

GEVOLG 3 De socialisten in Nederland organiseerden zich, naar het voorbeeld van de confessionelen, ook steeds meer in (vak)verenigingen en politieke partijen. De socialisten waren onderling wel verdeeld:

De *sociaaldemocraten* wilden door middel van meer overheidsbemoeyenis en sociale wetten de sociaaleconomische positie van de arbeidersklasse verbeteren. De politieke partij van de socialisten, de Sociaal-Democratische Arbeiders Partij (SDAP) onder leiding van Troelstra, deed hiervoor zijn best.

De *sociaal-revolutionairen* streefden naar een arbeidersrevolutie.

4 Doordat confessionelen (protestanten en katholieken) en socialisten zich verenigden in sociale en maatschappelijke organisaties, waren de liberalen, met tegenzin, genoodzaakt dit ook te doen.

REDEN Liberalen wilden een samenleving met een zo groot mogelijke vrijheid voor elk individu; zij waren geen voorstanders van al die aparte scholen, verenigingen en organisaties. De liberale partij was de Liberale Unie.

5 **Eerste Feministische Golf:** ook in Nederland streden vrouwen (en enkele mannen) voor gelijke rechten voor man en vrouw. Vrouwen organiseerden zich in verenigingen die streden voor kiesrecht voor vrouwen en voor toegang tot het hoger onderwijs. De bekendste feministe, Aletta Jacobs, heeft zich haar hele leven ingezet voor de politieke en sociale emancipatie van de vrouw. **Aletta Jacobs** was:

- de eerste vrouw die toestemming kreeg om te gaan studeren aan de universiteit;
- de eerste vrouwelijke arts; zij zette zich vooral in voor geboortebeperving voor arbeidersvrouwen;
- een van de oprichters van de Vereniging voor Vrouwenkiesrecht.

Propagandaposter voor vrouwenkiesrecht.

Een andere bekende feministe, **Wilhelmina Drucker**, was ook een van de oprichters van de Vereniging voor Vrouwenkiesrecht. Zij was radicaler dan Jacobs, want zij vond dat mannen en vrouwen helemaal gelijkwaardig waren. Dus richtte Wilhelmina Drucker de Vrije Vrouwenvereniging op. Deze vereniging streefde naar gelijke beloning voor mannen en vrouwen en volledige gelijkheid van mannen en vrouwen voor de wet.

Grote politieke kwesties aan het einde van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw

- Schoolstrijd:** over financiële gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs. Protestant en katholieken willen dat de overheid hun scholen evenveel geld (subsidie) geeft als de openbare scholen.
- Sociale kwestie:** wie moeten de grote sociaaleconomische problemen, bijvoorbeeld armoede, kinderarbeid, lange werktijden en lage lonen oplossen? En wat moet de oplossing zijn? Moet de overheid zich ermee bemoeien door uitbreiding van de sociale wetgeving? Of moet het bedrijfsleven het zelf oplossen?
- Kiesrechtstrijd:** socialist en confessionelen streven naar uitbreiding van het kiesrecht voor mannen. Feministen willen kiesrecht voor vrouwen.

In de discussies over deze drie grote kwesties kwamen de protestanten, katholieken, socialisten en liberalen steeds sterker tegenover elkaar te staan. De hechte organisaties en politieke partijen van deze groepen bestreden elkaar fel.

GEVOLG Nederland werd aan het einde van de negentiende en begin twintigste eeuw steeds meer een verzuilde samenleving. **Verzuiling** betekent dat de maatschappij was opgedeeld in verenigingen en organisaties naar levensovertuiging. Eigen scholen, kranten, partijen, vakbonden, media, (sport)verenigingen enzovoort versterkten de onderlinge band van iedere zuil en de eigen opvattingen.

Grondwetsherziening van 1887

Alle kritiek op het kiesrecht leidde ertoe dat in de grondwet van 1887 kwam te staan dat de Kieswet kon bepalen welke mannen rijk genoeg of geschikt genoeg waren om te mogen stemmen.

Dit artikel was zo rekbaar dat dit bekendstaat als het caoutchouc-artikel (caoutchouc = rubber).

GEVOLG De nieuwe Kieswet van 1896 bepaalde dat meer mannen kiesrecht kregen, maar er was nog lang geen sprake van algemeen kiesrecht.

Jaartallen uit deze periode die je moet kennen

1848 Revolutiejaar in Europa veroorzaakt in Nederland een ingrijpende grondwetsherziening.

1866-1867 'De Luxemburgse kwestie' zorgt er uiteindelijk voor dat een kabinet niet kan blijven regeren als de meerderheid van de Tweede Kamer daar tegen is.

1887 Grondwetsherziening die uitbreiding van het mannenkiesrecht mogelijk maakt.

Personen uit deze periode die je moet kennen

Koning Willem II Zoon van koning Willem I. Hij geeft liberaal Thorbecke de opdracht een ingrijpende grondwetsherziening te schrijven. De grondwet van 1848 zorgt er uiteindelijk voor dat de koning veel minder macht krijgt en dat de macht van het parlement groter wordt.

Rudolf Thorbecke Vooruitstrevende liberale staatsrechtgeleerde. Grondlegger van de ingrijpende Nederlandse grondwetswijziging van 1848.

examenbundel >

vmbo-gt / mavo **Nederlands**
vmbo-k **Nederlands**
vmbo-gt / mavo **Engels**
vmbo-gt / mavo **Duits**
vmbo-gt / mavo **Frans**
vmbo-gt / mavo **Economie**
vmbo-gt / mavo **Maatschappijkunde**
vmbo-gt / mavo **Geschiedenis**
vmbo-kgt **Aardrijkskunde**
vmbo-gt / mavo **Wiskunde**
vmbo-gt / mavo **Nask 1**
vmbo-gt / mavo **Nask 2**
vmbo-gt / mavo **Biologie**

samengevat }

vmbo **Nederlands 2F**
vmbo **Rekenen 2F**
vmbo-kgt **Economie**
vmbo-kgt **Maatschappijkunde**
vmbo-gt / mavo **Geschiedenis**
vmbo-kgt **Aardrijkskunde**
vmbo-kgt **Wiskunde**
vmbo-gt / mavo **Nask 1**
vmbo-gt / mavo **Nask 2**
vmbo-kgt **Biologie**

Tips, tricks en informatie die jou helpen bij het slagen voor je eindexamen vind je op examenbundel.nl! Nog meer kans op slagen? Volg ons ook op social media. #geenexamenstress

examenidoom + examenbundel + samengevat + zeker slagen! = #geenexamenstress

examenidoom

vmbo **Engels**
vmbo **Duits**
vmbo **Frans**

zeker slagen !

voor vmbo, havo én vwo

